

Vadszölő

avagy az újságírás iskolája

Ha a mai újságíró számára nem volna hasznosabb stúdium a közgazdaságtan, meg a nemzetközi politika, és ha az újságokban sem alakultak volna ki már egészen új műfajok — minden kezdő hírlapírónak ajánlanám, a fiatalokkal fél évig is olvastatnám a *Vadszölőt*, Krúdy Gyula 1923—24-es újságcikkeinek mostanában megjelent kis gyűjteményét. Nem is lenne elég maga az egyszerű olvasás: minden kis írást — egyik sem hosszabb 30—40 sornál — külön-külön kellene elemezniük, tanulmányozniuk, hogy, miután kijózanodtak Krúdy stílusának, lírájának bűvöletéből, hideg fejjel, módszeresen keressék-kutassák a titkát annak a varázsnak, amely sorából árad, hogy megfejtsek a talányt: mi teszi oly maradandóvá, csaknem félszáz esztendő múltán is olyan frissé, údivé ezeket a karcolatokat.

Első pillantásra úgy tűnik, hogy éppen „időszerűtlenségük”, vagyis is kevésbé aktuális voltak: hiszen a témák jelentős része — mint a Dunán túlkülő fehér hajók, a céllövészetre használt tarka galambok, a Petőfi korabeli Alföld képe, a búcsúk, a szűzdohány, az Anna-bál Füreden, vagy éppen maga a házakra felfutó vadszölő — nagyon is lazán kötődik az írások keletkezésének időpontjához; maga Krúdy két évtizeddel előbb is megírhatta volna őket, de akár más is századfordulón.

A figyelmesebb olvasónak azonban hamarosan feltűnik, hogy egyáltalán nem helytől és időtől független, általános jellegű írásokról van itt szó, nem merő líráról prózában, hanem *nagyonis helyhez — Budapesthez, a Nyírséghez, más magyar tájakhoz — kötött írások ezek*, amelyekből a gyakorlott szem könnyen kiolvashatja nemcsak azoknak az éveknek, hanem még a hónapoknak és heteknek is itthoni problémáit, örömeit és gondjait. Ezek az utalások az akkori mára teljesen elválaszthatatlanok a cikkek mondanivalójától s noha nemegyszer csak véletlen asszociációkból látszanak keletkezni, valójában szerves részei a kis írásoknak, olyannyira, hogy bátran tekinthetjük valódi magjuknak, mondanivalójuk lényegének.

Vegyünk talán egy példát — mondanám a fiatal újságíróknak. Ne is azt, melynek címe *A feljelentő*: az aktualitás itt olyan kézenfekvő, hogy felesleges is kitérni utána. „Ez aztán a kedves lakó a pesti házakban — boldog lehet az a ház, amely ilyen lakóra tesz szert” — kezdi ironikusan. Majd így folytatja: „*A feljelentő beköltözik egy házba és körülnéz a lakók között, nincs-e köztük véletlenül olyan partaj, aki megtartotta hivatalát a kommün alatt, akit ezért nyomban fel lehetne jelenteni? Nincs már olyan lakó, mindenkit feljelentettek azóta.*” E cikk dátuma: 1924. augusztus. De az időszerűség nem mindig ennyire kézenfekvő: legtöbb írását távolabbról kezdő s csak egy hosszabb gondolatot, lírai betét után kanyarodik a lényeg felé. Szeptember elején Lőrinc napjáról ír, a dinnyéről, melynek a két Lőrinc napja közötti pályafutását gondosan részletezi, amíg rátér: augusztus elején még csak a gazdag emberek tehettek asztalukra, ők gyönyörködhetnek benne, ők nézegettek bele „*piros gyomrába, s megforgatták szájukban húsát, mint a bő augusztus hűvös csókját.*” Később általánossá lett a dinnye: de idén — mondja, csak úgy mellesleg — „*még a gyerekek se lettek betegek tőle — olyan drága volt a gyümölcs.*” Kimeríthetetlen gazdagságban áradnak — itt persze miniatűrakkba kényszerítve — a nagy Krúdy-témák: a szüret, amikor „*mosolygóvá lesz minden arc Magyarországon.*” De most — 1924-ben — „*fanyar füstje céltalanul száll a venyigének.*” Rég elfeledt közmondásokat, példaszókat magyarázgat olvasóinak, akik már-már belefeledkeznének a múltba, ha nem ütné őket szíven

egy-egy ilyen mondat: „*Jó volna már egyszer felmelegedni és jól is lakni együtt.*” A káposztáról tűnődve eszébe jut, hogy a „*szegény embernél az üres káposzta járja, kiszőkített belőle a disznó, pedig szárnya sincs.*” Megírja, hogy telve vannak a börtönök. Eljátszogat a régi magyar mondással: „*Úgy szép a diák, ha rongyos,*” s azonnal hozzáfűzi: „*Nos hát, a mai diák sokkal szebb, mint valaha volt Magyarországon.*” Megfigyeli a kis tanítónőt, aki minden hajnalban gyalog megy át a Margit-hídon, s az olvasó már-már elmerül a reggeli, Duna-part hangulatos rajzában, mikor szívenüti a mondat: „*az a névtelen bánat guggol sötét varjúként az ő kis vállán is, amely fekete madár a legtöbb pesti járókelőnek a vállán ül mostanában.*” A tanítók ugyanis nem kapták meg fizetési pótlékukat, ami nyomorba dönti apró kis életüket. A háború utáni pesti élet finomtollú krónikája, pontos diagnózis a kis kötet: az apró, jellemző mozzanatok együtt valóságos társadalmi tablóvá szélesednek. Innen már senki sem megy nyaralni; a hajlón már nem nászutasok, hanem „*kofagondú*” emberek járnak; elnézi Pest tornyait s észreveszi: „*a szegénység verjejtéke csüng az esőcsatornán és a gazdagság irányítja a szélkakast.*” Az 1924. év hideg telében a rőzszeszedőkről ír: „*akiknek téveteg, óvakodó lépései, halk neszei, rejtett köhögései hallatszanak mindenfelé a világon... Anyó, öreg rőzszeszedő anyóka, mikor lesz már kendnek boglyában fája, pittegő-pattogó tüzelője?*”

Mindezt nem is az író szociális lelkiismeretének bizonyítására idéztük, hanem arra, hogy Krúdy, akit sokszor csak úgy jellemeznek, mint „*álmodozót*”, „*időtlent*” — újságcikkeinek tanúsága szerint —, mennyire „*benne élt*” a korban, milyen érzékenyen reagált, a maga szemszögéből a mindennapi élet más számára észrevehetetlen mozzanataira is. Az aktuális vonatkozások, melyek a szövegben szinte hangsúlytalanok, ily módon végül is nagyon is nyommatékosá válnak. Az újságíróknak talán ma sem felesleges eltűnődniük a nagy író művészetén, s azon, hogy a halkán kimondott mellékmondatoknak néha nagyobb súlya van, mint sok harsány főmondatnak.

Es arra is figyelmeztetném az újságíró növendéket: e kis cikkeket varázsa az élet, a valóság kísértetiesen pontos ismeretéből is fakad. Igen, álmodozunk csak, amikor azt olvassuk, hogy az első Ibolya megjelenésekor „*szívünk üres hombárjában nemcsak a bánat egerei szaladgálnak ezentúl, hanem megkondulnak a feltámadási harangok is*”; csak ámuljunk el a jelzők — mint ebben: a „*nábobi ifjuság*” — megfejthetetlen szépségén. De figyeljünk fel arra is, hogy minden cikkének *igazi nyersanyaga a magyar élet*, a mindennapok félelmes ismerete, az a minduntalan szembeötlő, titokzatos forrásból eredő mély tájékozottság, amely szinte túlarad a rövid sorokon, akár a játékkereskedőről, a nyíri csárdákról, a fürdővendégek névsoráról vagy a hirdetőoszlopra szögeztetett búcsúlevélről ír. A nagy álmodzó éppoly jól ismerte a lakbérnegyed gondjait — Patkány úrnak nevezi a lakásügynököt —, mint az alföldi vadvizek természetét, vagy a lelakatolt pénzesládák titkait. Ezért elevenedik meg cikkeiben a régi magyar vidéki élet, a régi társadalom. De írásait tükrözik együtt a háború utáni nagy változást is, a 20-as évek első felének megkeseredett, reménytelen légkörét. Így készültek, az álmok és a valóság furcsa ötvözetéből ezek a cikkek, a pillanat számára — és mégis maradandóan.

A *Vadszölőt* a Magyar Helikon adta ki, Varga Katalin szerkesztésében. A művészi tipográfia és kötés Szántó Tibor munkája. *Juhász Ferenc* előszava sodró erejű vízió az íróról, művéről, egész világról.

Pamlényi Ervin